

ЗАХИСТ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

PROTECTION OF THE RIGHT OF CONVICTED PERSONS TO MEDICAL CARE IN THE PRACTICE OF THE ECHR

Власенко С.О., студент V курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Трішина С.О., студентка V курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Ця стаття присвячена дослідженню захисту права засуджених в Україні на належну медичну допомогу в контексті наявних порушень ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Проаналізовано наявне законодавче закріплення вказаного права в законах України та підзаконних нормативно-правових актах. Також досліджені рішення Європейського суду з прав людини, де заявники вказують на порушення Україною статей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Крім того, розглянуто критерії визнання порушень відповідно до найбільш знакових рішень Європейського суду з прав людини проти України. Також визначено причини таких порушень, сучасний стан захисту прав засуджених в установах виконання покарань та осіб, які очікують своїх вироків у слідчих ізоляторах. Вивчено стан надання медичної допомоги до створення Державної установи «Центр медичної допомоги Державної кримінально-виконавчої служби України». Також досліджено стан медичного обслуговування відповідно до доповіді Уповноваженого з прав людини Верховної ради України за 2020 рік. Так, наведена практика Європейського суду з прав людини вказує на існування суттєвих проблем, які свідомо допускаються органами державної влади. Крім того, наголошено на існуванні рішень Європейського суду з прав людини про порушення Україною зобов'язань, визначених Конвенцією з прав людини і основоположних свобод у 2019–2020 роках. Проаналізовано аспекти відмови Європейським судом із прав людини в порушенні ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод відповідно до наявних рішень, а саме справа «Квашко проти України», де судом не встановлено ненадання або неефективності медичної допомоги. Крім того, запропоновано декларативні зміни щодо покращення стану медичної допомоги в установах виконання покарань, а саме наявність кваліфікованих кадрів, новітнього медичного обладнання, збільшення фінансування, систематичного постачання ліків.

Ключові слова: засуджені, установи виконання покарань, медична допомога, права засуджених, стаття 3 ЄКПЛ, рішення ЄСПЛ проти України, відмова.

This article is devoted to the study of the protection of the right of convicts in Ukraine to adequate medical care in the context of existing violations of Article 3 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The existing legislative enshrinement of this right in the Laws of Ukraine and bylaws is analyzed. The judgments of the European Court of Human Rights, where the applicants allege Ukraine's violation of the articles of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, were also examined. In addition, the criteria for recognizing violations in accordance with the most significant decisions of the European Court of Human Rights against Ukraine are considered. The reasons for such violations, the current state of protection of the rights of convicts in penitentiary institutions and persons awaiting their sentences in remand prisons have also been identified. The state of medical care before the establishment of the State Institution "Medical Aid Center of the State Penitentiary Service of Ukraine" was studied. The state of medical care was also studied in accordance with the report of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine for 2020. Thus, the cited case law of the European Court of Human Rights indicates the existence of significant problems that are deliberately allowed by public authorities. In addition, it is emphasized the existence of the decisions of the European Court of Human Rights that Ukraine violated its obligations under the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms in 2019–2020. Aspects of the European Court of Human Rights' refusal to violate Article 3 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in accordance with the existing decisions were analyzed, namely the case of *Kvashko v. Ukraine*, where the court found no medical care or ineffectiveness. In addition, declarative changes have been proposed to improve the state of medical care in penitentiary institutions: namely, the availability of qualified personnel, the latest medical equipment, increased funding, and the systematic supply of medicines.

Key words: convicts, penitentiary institutions, medical care, rights of convicts, Article 3 of the ECHR, ECtHR decision against Ukraine, refusal.

Постановка проблеми. З-поміж гарантованих прав людини та основних свобод, закріплених Конституцією України, є право на охорону здоров'я. Особи, які перебувають у слідчих ізоляторах або в установах виконання, знаходяться у значній зоні ризику щодо можливості порушення їхніх прав. Одним із таких порушуваних прав є право на належну та своєчасну медичну допомогу. Стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція 1950 р., або ЄКПЛ) закріплює, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведінню або покаранню [1]. Європейський суд із прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїх рішеннях тлумачить ненадання або неналежне надання потрібної медичної допомоги саме як приниження гідності особи або нелюдське поводження. Якість медичної допомоги, яка надається особам у місцях позбавлення волі України, є такою, що значною мірою не відповідає міжнародним стандартам. Тому держава із року

в рік виплачує компенсації за рішеннями ЄСПЛ у результаті порушення статті 3 Конвенції 1950 р.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми забезпечення надання засудженим права на належну медичну допомогу досліджували А.Ф. Зелінський, Т.А. Денисова, М.В. Романов, А.Х. Степанюк, В.О. Човган та ін.

Метою статті є дослідження рішень Європейського суду з прав людини щодо вироблення критеріїв порушення установами виконання покарань статті 3 ЄКПЛ у контексті ненадання або неналежного надання медичної допомоги. Також треба з'ясувати причини великої кількості заяв від засуджених України та випадки, коли ЄСПЛ не визнає порушення та відмовляє заявнику в компенсації.

Виклад основного матеріалу. У 1993 р. Всесвітня організація охорони здоров'я проголосила: «Усі ув'язнені мають право отримувати медичну допомогу, включаючи профілактичні заходи, рівні тим, що могли б бути доступними

для них у суспільстві, без проявів дискримінації, з повагою до їхнього юридичного статусу та національності» [2, с. 3].

Право на медичну допомогу є одним із визначальних у системі конституційних прав громадян. Але медичне обслуговування, яке надається в установах виконання покарань, є здебільшого незадовільним. Це проявляється в поганому обладнанні, відсутності деяких ліків та халатному ставленні лікарів цих закладів. Тому для України залишається нагальним питанням вдосконалення законодавства та самої системи охорони здоров'я відповідно до міжнародних стандартів.

Нині уряд програє справи в Європейському суді з прав людини і з щороку таких рішень стає більше. Найбільше скарг ми можемо спостерігати щодо порушення статті 3 ЄКПЛ у зв'язку з ненаданням або неналежним наданням медичної допомоги, адже засуджений в умовах, які є в українських установах виконання покарань, стає уразливим до великої кількості хвороб.

До законодавчого підґрунтя, яке декларативно забезпечує захист права засудженого на належну медичну допомогу, насамперед належать Конституція України, Кримінально-виконавчий кодекс України, Закон України «Про попереднє ув'язнення», Наказ Міністерства юстиції України (далі – МЮУ) № 2823/5 від 28.08.2018 р. «Про затвердження правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань», наказ МЮУ № 1769/5 від 14.06.2019 р. «Про затвердження правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної Кримінально-виконавчої служби України, спільний наказ МОЗ України та МЮУ № 1348/5/572 від 15.08.2014 р. «Про затвердження порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі» та інші.

Відповідно, ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає одним із найголовніших прав засуджених право на охорону здоров'я в обсязі, встановленому Основами законодавства України про охорону здоров'я. Охорона здоров'я забезпечується системою медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних заходів, а також поєднанням безоплатних і платних форм медичної допомоги. Засудженому гарантується право на вільний вибір і допуск лікаря для отримання медичної допомоги, в тому числі за власні кошти [3].

Незважаючи на доволі розширене нормативне закріплення прав засуджених та ув'язнених на охорону здоров'я за часи незалежності, Україна так і не спромоглась забезпечити виконання взятих зобов'язань у сфері захисту прав людини. Підтвердженням цього слугують чисельні рішення Європейського Суду з прав людини, де підтверджується системне порушення статті 3 Конвенції 1950 р. у контексті ефективної та своєчасної медичної допомоги в місцях позбавлення волі та слідчих ізоляторів.

Одним із найбільш резонансних рішень ЄСПЛ щодо встановлення порушення статті 3 Конвенції 1950 р. стала справа «Луньов проти України» від 22 жовтня 2015 року. Суд зазначив, що держава має забезпечити тримання ув'язненої особи в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а також належним чином забезпечити її здоров'я та добробут з огляду на практичні потреби ув'язнення. Отже, відсутність належної медичної допомоги може становити поведження, що суперечить статті 3 Конвенції. Суд вирішив, що тривале ненадання заявникові належної медичної допомоги у зв'язку з його ВІЛ-інфекцією та іншими захворюваннями під час тримання його під вартою становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поведження в порушення статті 3 Конвенції [4]. Ще одним прикладом ненадання медичної допомоги ВІЛ-інфікованій особі може слугувати справа «Сергій Антонов проти України» від 22 жовтня 2015 року.

В іншому рішенні «Ухань проти України» від 18 грудня 2008 р. ЄСПЛ зазначає, що стаття 3 Конвенції

1950 р. покладає на державу обов'язок захищати фізичне здоров'я осіб, позбавлених волі, допускаючи при цьому, що медична допомога, яка доступна в установах системи виконання покарань, не завжди може бути на тому ж рівні, що й у найкращих громадських медичних закладах. Незважаючи на це зауваження, держава має забезпечити належний захист здоров'я ув'язнених, зокрема, шляхом надання необхідної медичної допомоги. Лише той факт, що ув'язненого оглянув лікар і призначив певний вид лікування, автоматично не приводить до висновку про надання достатнього рівня медичної допомоги [5].

Наведена попередня практика Європейського суду з прав людини вказує на існування суттєвих проблем, які свідомо допускаються органами державної влади. Так, для певних кроків викорінення проблеми державою запроваджені зміни щодо відокремлення лікувальних закладів від слідчих ізоляторів та установ виконання покарань та створення окремої державної установи – «Центр охорони здоров'я ДКВС України», який існує в системі органів Міністерства юстиції України. Такі зміни дають змогу усунути пряме підпорядкування лікарів від керівництва закладів, що значною мірою має зміни ситуацію та покращити надання такої необхідної медичної допомоги.

Судом, з огляду на велику кількість справ щодо ненадання або неналежного надання медичної допомоги засудженим, були вироблені певні критерії, які можуть вказувати на порушення статті 3 ЄКПЛ: забезпечення докладного документування стану здоров'я ув'язненого та його або її лікування протягом ув'язнення; оперативність та точність діагнозу і лікування; регулярність та систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів із метою лікування хвороб ув'язненого або запобігання; створення умов, необхідних для фактичного надання призначеного лікування; обов'язок держави вилікувати тяжко хворого ув'язненого в обов'язком вжиття засобів, а не досягнення результату [6, с. 263–264]. Кожен із цих критеріїв може застосовуватись самостійно або в сукупності.

Відповідно до доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо імплементації в Україні Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання за 2020 рік вказується, що нині отримання прав осіб на медичну допомогу в пенітенціарних установах має негативні тенденції у цьому напрямі. Залишаються невирішеними питання щодо належного рівня обстеження в'язнів на туберкульоз та надання медичної допомоги хворим на різні форми туберкульозу, безперервного лікування антимікобактеріальною терапією ув'язнених, які хворіють на заразну форму туберкульозу, безперервного лікування високоактивною антиретровірусною терапією ув'язнених, які мають ВІЛ-позитивний статус, приховування фактів отримання засудженими та ув'язненими тілесних ушкоджень під час перебування в установах, належного забезпечення медичних частин необхідним обладнанням та медикаментами, непроведення або формальне проведення медичних оглядів в'язнів у процесі звільнення зі штрафних приміщень або застосування до них спецзасобів, відсутності організації медичного забезпечення в'язнів під час їх етапування (переміщення в'язнів хворих на заразні інфекційні хвороби (туберкульозу) відбувається загальним порядком етапування, без забезпечення необхідної ізоляції та засобів індивідуального захисту, що сприяє погіршенню епідеміологічної ситуації з туберкульозу) [7, с. 15–16].

Ситуація за останні роки суттєво не змінюється, та уповноважені органи не роблять ніяких кроків щодо таких змін. Рішення ЄСПЛ, які були ухвалені проти України у 2019 році, підтверджують існування фактів порушення прав засуджених осіб на охорону здоров'я та медичну допомогу. У рішенні «Гарумов проти України» ЄСПЛ розглядалась скарга щодо ненадання лікування під час

перебування особи в слідчому ізоляторі м. Києва. Також у судовому рішенні «Король та інші проти України» Європейський суд із прав людини об'єднав звернення вісьмох заявників, які скаржились на ненадання їм належної медичної допомоги під час тримання під вартою. Аналізуючи рішення, можна побачити системні порушення та вироблення певних кроків для швидкого вирішення проблеми, яка насамперед пов'язана з неналежним виконанням державними органами своїх повноважень, які полягають у підборі кваліфікованих кадрів, якісного обладнання та системному постачанні ліків [8, с. 174].

На нашу думку, нині ЄСПЛ встановлюються порушення за заявами, які були подані кілька років тому, коли така проблема мала системний та великий характер порушень. Держава робить посистемні кроки для усунення вказаної проблеми. Лише за відповідних законодавчих змін, насамперед, збільшення фінансування з державного бюджету щодо покращення стану лікування у місцях позбавлення волі ситуація може змінитись. Але цей шлях має плинний часовий проміжок.

З іншого боку, існує також практика, коли Суд відмовляє особі в задоволенні скарги. Одним із таких є рішення у справі «Квашко проти України». Заявник вказував на те, що йому не надавали медичну допомогу під час тримання під вартою. За його словами, працівники міліції застосували до нього заходи фізичного та психологічного впливу. Через це почав погіршуватися його зір за ґрунті попередньої травми голови у 15 років. Лікарі здійснювали огляд засудженого, але термінова хірургічна операція не була проведена. Відбуваючи покарання, засуджений був визнаний інвалідом III групи. Заявник посилався на те, що саме через непроведення термінової операції та застосування заходів фізичного впливу з боку працівників міліції він втратив зір на одне око.

Європейський суд із прав людини дійшов висновку, що, перебуваючи в ув'язненні, заявника кілька разів оглядали лікарі, в тому числі фахівці з зовнішніх медичних установ. Також немає свідчень того, що заявник не отримував лікування, запропонованого лікарями. За відсутності висновку фахівців про те, що заявнику було необхідне термінове

лікування в ув'язненні, або що втрата заявником зору була викликана відсутністю належної медичної допомоги – будь то термінової або звичайною, суд не може зробити висновок, що заявнику не була надана належна медична допомога в місцях позбавлення волі, в результаті чого йому було завдано страждання в порушення статті 3 Конвенції [9].

Висновки. На нашу думку, державним органам потрібно звернути на особливий захист права на медичну допомогу осіб, які перебувають у слідчих ізоляторах, очікуючи в жахливих умовах на своє покарання, та засуджених, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. На різноманітні захворювання страждає близько 90% засуджених, на соціально значимі захворювання – близько 30% (неофіційна статистика є значно більшою). За наявності такого фінансування право на медичну допомогу в належному обсязі і належної якості стає лише на паперах. Підтвердженням тому стають випадки смерті засуджених, які не отримали своєчасної та якісної медичної допомоги.

Отже, проблеми є та держава майже не робить ніяких кроків для їх усунення. Практика Європейського суду з прав людини постійно розширюється та не відкидає порушення Україною зобов'язань, передбачених Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод у частині порушення статті 3 Конвенції 1950 р.

Зобов'язанням держави за статтею 3 ЄКПЛ є створення належних умов забезпечення особам, які перебувають у слідчих ізоляторах та установах виконання покарань, права на належну та своєчасну медичну допомогу. Зокрема, Україна має забезпечити регулярність та систематичність нагляду, детальне документування стану здоров'я ув'язненої особи та її лікування протягом ув'язнення, створення умов, необхідних для реалізації належного лікування, постачання ліків, забезпечення лікувальних закладів кваліфікованими спеціалістами та справного обладнання для діагностування, вирішення проблеми ще на ранніх етапах або створення всіх умов для швидкого реагування. Така ситуація є неприпустимою для демократичної, правової і соціальної держави, якою проголошена Україна відповідно до Конституції України, і, очевидно, потребує оперативних і ґрунтовних змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року / Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.03.2021).
2. Аналітичний звіт за результатами кабінетного дослідження «Секторальна політика України з попередження поширення ВІЛ-інфекції серед засуджених та осіб, що взяті 4 під варту», ст. 53. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00KSND.pdf (дата звернення: 18.03.2021).
3. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/conv#n41> (дата звернення: 18.03.2021).
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Луньов проти України», заява № 4725/13 від 22.10.2015 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b09#Text (дата звернення: 18.03.2021).
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ухань проти України», заява № 30628/02 від 18.12.2008 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_440#Text (дата звернення: 18.03.2021).
6. Романов М.В. Міжнародний досвід забезпечення права на медичну допомогу засудженим. *Право і суспільство*. 2019. Випуск № 4. С. 261–266.
7. Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо імплементації в Україні Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання за 2020 рік. Ст. 18. URL: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/UKR/INT_CAT_INP_UKR_42469_O.PDF (дата звернення: 18.03.2021).
8. Мілова Т.М., Бочаров-Туз В.В. Права ув'язнених осіб на охорону здоров'я та медичну допомогу в Україні: окремі аспекти відповідальності міжнародним стандартам. *Наукові записки: серія право*. 2019. Випуск 7. С. 171–177.
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Квашко проти України», заява № 40939/05 від 26.09.2013 р. URL: <http://khpg.org/1470475218> (дата звернення: 18.03.2021).